

Asia: VN/10363/2022

Synnyttäneen äidin selvittäminen ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevan sääntelyn uudistaminen; työryhmämietintö

Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

Lausuntonne:

Tasa-arvovaltuutettu vastaa saamaansa lausuntopyyntöön sukupuolten tasa-arvoon liittyvän toimivaltansa näkökulmasta. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, tasa-arvolaki) tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

Mietinnössä käsitellään muun muassa voimassa olevan vanhemmuuslakia (775/2022) ja todetaan, että lain 2 §:n mukaan äitiys todetaan synnyttämisen perusteella. Synnyttäjä on äiti silloinkin, kun hän ei ole geneettisesti lapsen äiti, vaan lapsi on saanut alkunsa luovutetusta munasolusta ja alkiosta. (s. 16)

Jos lapsen synnyttäneelle on annettu hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt hoidon seurauksena, voidaan vanhemmuuslain 5 §:n mukaan äidiksi vahvistaa lapsen synnyttäneen äidin ohella nainen, joka on antanut suostumuksensa hedelmöityshoitoon (ns. toinen äitiys). Tämä toinen äitiys voidaan tunnustaa, selvittää, vahvistaa ja kumota laissa säädetyin edellytyksin. (s. 17)

Mietinnössä todetaan edelleen, ettei synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä, vahvistamisesta tai kumoamisesta ei ole laissa nykyisin säännöksiä. (s. 17)

Väestötietojärjestelmässä on mietinnön mukaan 1753 alaikäistä lasta, joilta puuttuu tieto hänet synnyttäneestä äidistä. Syynä väestötietomerkintöjen puuttumiseen on se, ettei äitiydestä ole ollut saatavissa asiakirjanäyttöä tai sen luotettavuudesta ei ole saatu riittävää selvitystä. Puuttuvilla

väestötietomerkinnoilla on vaikutusta muun muassa lapsen oikeuteen saada elatusta vanhemmiltaan ja hänen perintöoikeuteensa. (s.12)

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa ehdotettuja muutoksia vanhemmuuslakiin ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin (378/2005). Valtuutettu pitää tärkeänä, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen mahdollistetaan kaikissa tilanteissa ja olosuhteissa. Tämä tukee osaltaan perustuslaissa (731/1999) ja perus- ja ihmisoikeussopimuksissa turvattua yksityiselämän suojaa. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että vanhemmalla, samoin kuin lapsella, on mahdollisuus vahvistaa heidän keskinäinen suhteensa. Tämä vahvistaa erityisesti lapsen oikeutta tuntea vanhempiensa ja alkuperänsä sekä oikeutta saada vanhemmaltaan elatusta ja pitää yhteyttä ja tavata muualla asuvaa vanhempansa.

Perustuslain 6 §:ssä säädetään ihmisten yhdenvertaisuudesta ja kielletään eri asemaan asettaminen muun muassa sukupuolen perusteella. Tasa-arvolaisissa kielletään muun muassa syrjintä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun sekä vanhemmuuden ja perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. Syrjintäsäännökset antavat osaltaan oikeussuojaa niille henkilöille, joiden vanhemmuus selvitetään ja vahvistetaan muussa yhteydessä kuin lapsen synnyttämisen perusteella. Vanhemmuuden vahvistamismenettely varmistaa sen, että myös he voivat tarvittaessa vedota syrjinnän kieltoa koskeviin säännöksiin ja saada oikeussuojaa syrjinnältä.

Mietinnössä kuvataan, että nykyainsäädännön puutteellisuus on aiheuttanut tilanteita, joissa maahanmuuttajaperheen isän isyys on saatu vahvistettua, mutta äidin äitiyttä ei ole saatu merkittyä väestötietojärjestelmään, vaikka siitä olisi saatu varmistus oikeusgeneettisen isyystutkimusten yhteydessä. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että synnyttäneen äidin vanhemmuus voidaan selvittää oikeusgeneettisten tutkimusten avulla riippumatta siitä, selvitetäänkö isyyttä erikseen. Valtuutettu pitää myös tärkeänä, että lainsäädännöllä varmistetaan yhtäläisesti äitiyden ja isyyden selvittäminen ja vahvistaminen sekä tuetaan ajattelutapaa, jonka mukaan vanhemmuuden merkitys on yhtä tärkeä riippumatta vanhemman sukupuolesta.

Mietinnössä mainitaan, että ehdotukset on kirjoitettu mahdollisimman sukupuolineutraalisti. Tasa-arvovaltuutettu kannattaa tätä lähtökohtaisesti, koska sukupuolineutraalius voi vaikuttaa tarpeettomien sukupuolistereotyyppien purkamiseen ja helpottaa esimerkiksi sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten tilannetta.

Tasa-arvovaltuutettu muistuttaa, että sukupuolineutraalius sopii tilanteisiin, joissa ei ole erityistä tarvetta kiinnittää huomiota eri sukupuolten asemassa oleviin eroihin. On kuitenkin tärkeää varmistaa, ettei sukupuolineutraalin kielen käyttäminen tee näkymättömäksi sukupuolten välillä olevia tosiasiallisia eroja, sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten erityisiä tilanteita. Äidit ja isät, kuten myös synnyttäjät ja munasolun ja alkuiden luovuttajat ovat ryhminä ja käsitteinä hyvin sukupuolittuneita. Useimmat äidit ovat juridisesti naisia ja isät miehiä, synnyttäjät/munasolun luovuttajat naisia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä ja erityisesti

transsukupuolisilla tilanne voi kuitenkin olla toinen. Esimerkiksi lapsen vanhempi on voinut vahvistaa tai/ja korjata sukupuolensa toiseksi, kuin mikä se on ollut lapsen saadessa alkunsa tai syntyessä. Tasa-arvovaltuutettu muistuttaa siitä, ettei vanhemmuuslain 2 §:ssä ole sidottu äitiyttä vanhemman sukupuoleen. Tämä on myös todettu nimenomaisesti vanhemmuuslain 2 §:n perusteluissa, joiden mukaan vanhemmuuden toteaminen ei edellytä sitä, että synnyttäjä on sukupuoleltaan nainen (HE 132/2021, s. 45). Samoin on hyvä huomata, ettei myöskään vanhemmuuslain 4 §:ssä isyyttä ole sidottu vanhemman sukupuoleen, eikä isyyden vahvistaminen edellytä, että isä on sukupuoleltaan mies.

Vanhemmuuslain eduskuntakäsittelyn yhteydessä tasa-arvovaltuutettu on tuonut esiin, että lapsen ja vanhemman välisen suhteen merkitseminen väestötietojärjestelmään voi olla ongelmallista erityisesti sukupuolensa vahvistaneiden ihmisten yksityisyydensuojan ja sukupuoli-identiteetin kunnioittamisen kannalta. Kun vanhemman sukupuolimerkintä (nainen tai mies) ja vanhemmuusmerkintä (isä tai äiti) ovat ristiriidassa toistensa kanssa, merkintä voi paljastaa vanhemman sukupuolen vahvistamisen ja transtaustan. Tasa-arvovaltuutetusta on tärkeää, että sukupuolensa vahvistaneilla vanhemmilla olisi mahdollisuus saada vanhemmuusmerkintä vastaamaan vahvistettua sukupuoltaan.

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

Lausuntonne:

Kts. edellä

Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen tuomioistuimessa

Lausuntonne:

Vanhemmuuden kumoamisella on oikeusvaikutuksia muun muassa elatusvelvollisuuteen ja perintöoikeuteen, joten on tärkeää, että vanhemmuuden vahvistamisen ja kumoamisen edellytyksistä säädetään mahdollisimman selkeästi ja tarkkarajaisesti.

Äitiyden vahvistaminen varmistaa sen, että henkilö voi tarvittaessa vedota myös tasa-arvolain syrjintäkieltoihin ja saada oikeussuojaa tilanteissa, joissa hänet olisi esimerkiksi asetettu eri asemaan vanhemmuuden tai perheenhuoltovelvollisuuden perusteella.

Suostumus tutkimuksen edellytyksenä

Lausuntonne:

-

Tutkimus haudatusta vainajasta

Lausuntonne:

-

Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudospäytteet

Lausuntonne:

-

Muuta

Lausuntonne:

-

Vaikutusarviointit

Oikeusministeriö pyytää kiinnittämään lausunnossa huomiota erityisesti vaikutusarviointeihin.

Lausuntonne:

-

Hiltunen Rainer
Tasa-arvovaltuutetun toimisto

Janas Pirkko
Tasa-arvovaltuutetun toimisto